

KÉSZ ORSOLYA

EGY BETEGSÉG GEOGRÁFIÁJA

Tóth Kinga: *Holdvilágképűek*

■ Tóth Kinga *Holdvilágképűek* című kötete a szerző vizuális munkáival, nővényi-emberi szervgrafikákkal és röntgen-fotó-montázsokkal az előző művek (*Zsúr, All machine*) szerves és logikus folytatása. A szerzőt továbbra is a kibernetikus organizmusok, a gép és az élő szervezet hibridjei érdeklik. A humán és nonhumán közötti interakció, az emberi létezés kizárólagossága helyett az együttélés, a hierarchikus rendszerek helyett a mellé- és hozzárendelés. A bio-art és techno-body projektekhez hasonlóan arra törekszik, hogy meghaladja a test fizikai határait egy „no mastery”-logika mentén, ami az aktív és intencionális ember vs. passzív és néma nem emberi közti dichotómiák megszüntetésére irányul, egy olyan hibrid karakter létrehozásával, amelyben ember és tárgy viszonya nem elkülönült egységekben, hanem kölcsönös (át)alakulásban fogható fel.

Bár a *Robotzsaru* című szövegben explicit jelzés történik az *All machine* „embergéphangszerére”, („A könyvben az ember és a gép összefonódik. Az emberek hangszerekké alakulnak, orgona lesz belőlük. Az emberi testekbe alkatrészeket, fémeket kapcsolnak, hogy szebben szóljon, úgy fog emlékezni.” [69.]), a *Holdvilágképűek* egy másik perspektívából mutatja meg az előző kötetek poszthumán ethoszát, amely a formában és a poétikában is elmozdult eredményez.

A kötet rövid darabokból, részekből áll, amelyeket autoimmun eredetű betegséggel élők beszélnek el egyes szám első személyben. Szándékosan nem mondok történeteket vagy (rövid)próza-

alkotásokat, ugyanis a különböző vizuális elemekkel együtt ható szövegek nem történetek, és nem is akarnak történetekké formálódni. Már csak azért sem lehet összefüggő elbeszélés, betegség történet belőlük, mert a kötetből úgy tűnik, hogy a betegség egy olyan állapot, ami felfüggeszti a múlt-jelen-jövő lineáris hármasságát („Mindig most van” [9.]), az észlelés vagy a koordináció új módjait eredményezi, aminek az elbeszélése más típusú formákat kényszerít ki. De nem is lírai alkotások, a szövegek zeneisége, akusztikus dimenziója is sokkal visszafogottabb, mint az előző kötetekben.

Tóth Kinga nemcsak költő, de vizuális és hangköltészettel foglalkozó performer is, és ez a *Holdvilágképűek* szövegein erősen rajta hagyja a nyomát, a többlakiság ezen a szinten is folyamatosan jelen van, így nem csoda, ha a kötet ellenáll a műnemek és műfajok nyújtotta kategorizációnak. Ugyanakkor az így létrejövő koncepciónak az az erőssége, ami kötetként a gyengéje. A szövegeknek van és lehet egy másik létmódja – az egyes darabok általában multimediális, élő digitális programozással egybekötött hang- és vizuális performanszok keretében kerülnek előadásra –, ezért a kötet mint közvetítő közeg sok szempontból elvesz az erejükből.

A szövegek közötti kapocs a (saját) beteg testhez való viszony és az így létrejövő megváltozott funkciójú test körüljárása. De nem a betegség átvitt értelmű és metaforikus alkalmazása, hanem a betegség maga és annak a szubjektívációban, valamint a környe-

zet érzékelésében betöltött szerepe. A betegségeknek, a beteg állapotának leírása jelentős (irodalmi és filozófiai) szöveghagyomány tárgya, Tóth Kinga fragmentumokból építkező szerkezete azonban akkor a legjobb, amikor ezekhez képest igyekszik megmutatni valamit. A könyv címe a szerző kettős célkitűzését is magába foglalja: a betegség elviselésének módjai mellett az érdeklő, hogy milyen új formái jelennek meg az érzékelésnek, a létezésnek a betegséggel által, és mindez hogyan működik, artikulálódik a nyelvben.

A *Holdvilágképűek* egyrészt a holdvilágarc nevű jelenségre utal, amely a Cushing-szindróma kezelésekor jelentkező egyik tünet, mely során az arc kerék lesz és piros színűvé válik a kezelés során alkalmazott szteroidok hatására, másrészt ugyanez a folyamat jelentkezik az úrhajózás során, amikor a testen egyenetesebben eloszló folyadék hatására ún. holdvilágarc (moon face) következik be, amely külsőleg a Cushing-szindróma tüneteivel hasonlít. A kötetben ugyanez a kettősség jelentkezik: egyrészt világos, hogy ezekkel a betegségekkel együtt élni távolról sem kellemes dolog, folyamatos félelemre, rejtőzködésre, színlelésre készíti a betegséggel élő, másrészt azonban egy állapot, adottság és a szövegek tanúsága szerint bizonyos értelemben lehetőség. A kötetben a betegséggel élő nem úgy tűnik fel, mint az identitás megalapozója, amelyhez viszonyítva az (egészséges) ember önmaga helyzetét és szubjektivitását határozza meg (a perifériára szorított másik alakjára projektálva a betegséget és annak tüneteit) – Tóth Kingát nem ebben az értelemben izgatja a szubjektíváció és a betegség kapcsolata. Bár a megváltozott észlelés itt is lehet termékeny és izgalmas állapot, de nem úgy, ahogy a dekadenciával vagy dandyzmussal kapcsolatos koncepciók esetén, amelyek a betegséget kivételes (alkotói) állapotnak tekintik, az ihlet vagy a teremtés forrásának stb.

A *Holdvilágképűek* nemcsak a tüneteket, különböző eljárásokat, orvosi be-

avatkozásokat és kórházi körülményeket rögzíti minimális eszköztárral és mikroszkopikus precizitással, de olyan nyelvet is teremt, amely mindezeket a személyes és intim tapasztalatokat elbeszélhetővé és megoszthatóvá teszi. A nyílt szerkezetek, a szövegek szikársága és hideg tárgyiasága a reflexív távolságtartás eszközei, amelyek azonban többnyire nincsenek feszültségben azzal a típusú bensőségességgel, ami a testekre vagy a világ érzéki követésére irányul. A Tóth Kingától megszokott zeneisége helyett a *Holdvilágképűek* lüktetését hol a redukált, rövid, egyszerű vagy kevés tagból álló, mellérendelő, hol pedig a lazán hömpölygő, kevésbé tagolt mondatok váltakozásának dinamikája adja.

Az így keletkező szenttelen, följegyzésekhez hasonlító mikroegységek-ből összeálló kötet a betegség megélésének különböző formáit mutatja fel. Az *Altatásban* a betegséget mint a kirekesztettség állapotát látjuk („Megyek látogatóba a barátokhoz. Hozzám nem ér senki.”), a *Babákban*, a *Töltelékben* és a *Szárnyas tűben* mint a megalázottságét, meg nem értettségét és kiszolgáltatottságét („Hangosan kimondom, azt kívánom, legyen egy jó vénám, amibe most sikerüljön, ne utáljanak a nővérek” [25.]). Az érzéki benyomások megragadásának erőssége dominál a *Bőrben*, a betegség látható, tapintható és ízlelhető része („A számban a teteje kis fehér folyadékos kúp, a fogammal játszottam vele. Lyukat rágtam, kifolyt a lé, hideg volt benne. Olyan, mint a seblé, a genny íze ilyen, a vízhólyagé. A harapás után elterült a bőr, leszakadt, széles lett, és sárga a fedőrétege. Ezt már nem lehetett kiharapni.” [80.]). A *Satuban* az időt és a teret tagoló eseményként jelentkeznek a betegséggel kapcsolatos beavatkozások és eljárások: „Az ágyneeműt lecseréltük, hogy meg tudja különböztetni az idősíkokat” (85).

A kötetet formáló feszültségteremtés módja legtöbbször a forma és tartalom közötti meg nem felelés, például a *Szív* című szöveg zárlatában, ahol egy gyerekdalhoz vagy mondókához ha-

sonló formában fejeződik ki a betegség kíméletlensége: „Az én szívem kisóra, gyorsan jár a rugója, túl gyorsan, felrobban a végén” (94). De érzékelhető egyfajta geometrikus elrendeződés is mint szervezőelv, ezt erősítik a többrészes darabok (például *Ringlis I-II.*, *Buborék I-II.*, *Csiga I-III.*, *Merülés I-II.* stb.) és bizonyos mondatok ciklikus ismétlődése („A betegség lefolyása, gyógy módja ismeretlen” vagy „Különböző diagnózisok vannak, hangulatokhoz lehet rendelni őket”).

Vannak olyan szövegek, ahol a betegség mint szuperképesség jelentkezik, amely a világhoz való viszony egy más, új típusú létrehozására ad lehetőséget, a betegséget hordozó testek pedig mint szuperhősök tűnnek fel, például a *Kígyónő* vagy az *X-Men* című szövegben: „Az x-menek bátrak, nem félnek, jól használják a normalitástól eltérő tulajdonságaikat. [...] Képességeik számos, mások által ismeretlen kaput nyitnak meg nekik [...] Nem tudni, ott kezdődött-e, meg kell bizonyosodni minden részletről. '86-ban ki tudja, mi minden történt, mit fújt ide a szél, lehet, hogy te is akkor változtál meg, akkor jöttek ki először, akkor lettél x.” (77.)

A szövegek egy része épp arra kíváncsi, hogy a különböző interakciókon és transzformációkon keresztül hogyan jön létre valami új, és ez hogyan

formálódik konkrét egységgé. A kötet akkor a legizgalmasabb, amikor a betegség nem úgy jelenik meg, mint a „másik”, az „idegen”, ami a normaképződés folyamatában konstitutív erővel bír, vagy mint ami elidegenít a saját testtől és élettől, hanem úgy, mint a saját, a test alapanyaga, amely egy új rendszert alkot. Ezekben a szövegekben a különböző objektumok (csövek, kanülök, katéterek, gépek) sem mint idegen elemek, hanem mint az elbeszéltestek szerves részei fordulnak elő. „A betegség én vagyok” (68.), állítja *A végére* című szöveg elbeszélője. Nem a másság (betegségre való) kiterjesztése történik, hanem a másik sajátta tétele vagy sajátként való megélése, a betegséggel való intim viszonyba kerülés, aminek ezekben a szövegekben a legfőbb akadálya elsősorban a nyelv. A kezelt beteget testének tüneteibe záró orvosi szaknyelv, ami nem megfelelően működő gépként dehumanizálja a beteget, így megfosztva őt az önrendelkezés és önmegélés jogától. A szövegek töredékes, kihagyásos, vázlatos, a tárgyi és érzelmi világ minél pontosabb leírására törekvő, metonimikusan szerveződő nyelve ezzel szemben arra tesz kísérletet, hogy ezt a típusú mechanikus nyelvet lecserélje valami másra, ami lehetővé teszi az elbeszélését ezeknek a tapasztalatoknak, újfajta létmódoknak, együttéléseknek.

A GENEZYS-KUTATÁS ELSŐ EREDMÉNYEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség*

■ Érdekes és tanulságos folytatása érkezett a határon túli ifjakat 2001-ben vizsgáló nagymintás kutatásnak, illetve az elmúlt években végzett társadalomtudományi vizsgálatoknak (*Ifjúság 2000*, *Ifjúság 2004*, *Ifjúság 2008*, *Magyar Ifjú-*

ság 2012, *Magyar Ifjúság 2016*). Jelen vállalkozás több mint félezer oldalán a kutatásba és feldolgozásba bevont magyarországi és külföldi szociológusok, társadalomtudósok kétesztendei munkáját osztja meg a téma iránt érdeklő-